

КОНЗУМЕРИЗАМ И КЛИМАТСКЕ ПРОМЈЕНЕ: ОД ЕКОЛОШКИХ ДЕВИЈАЦИЈА ДО ЗЕЛЕНОГ КОНЗУМЕРИЗМА И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Душанка Слијепчевић⁴⁵², МА – виши асистент - докторанд
Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци

Апстракт: Предмет истраживања су климатске промјене (пораст глобалне средње температуре и сл.), као облик друштвених промјена и водећа тема у актуелној међународној политици и академским круговима. **Истраживачки проблем** су неки узроци (конзумеризам) и неке посљедице климатских промјена (еколошке девијације), те начини превенције њиховог заштравања. **Истраживачка питања** су: Који су главни узроци климатских промјена? Које су посљедице климатских промјена по Земљу, друштво и појединце? Који су начини превенције заштравања климатских промјена? **Главна претпоставка** је да је главни узрок климатских промјена начин живота с високим садржајем угљеника (конзумеризам), подржан капитализмом заснованим на фосилним горивима и прекомјерној екстракцији природних ресурса, у складу с неолиберализмом. **Посебне претпоставке** су да су: 1) посљедице климатских промјена (према Наоми Клајн): повећање опасности од рата и сукоба због оскудних ресурса; успон радикалне деснице и ксенофобије према мањинама; еко-фашизам; климатско варварство; климатски стресови (анксиозност) и дислоцирање најсиромашнијих; неуспјех слободног тржишта; зелени колонијализам, петље повратне спреге; необјављени климатски ратови; култура безграничног отимања; гиг- и диг-економија, док су: 2) начини превенције (према Клајн): ограничавање култа куповине и потрошње; самоникли друштвени и омладински климатски покрети; моћ науке о клими; сарадња на супрот конкуренције; партиципативна и енергетска демократија; планирање и регулација корпоративног сектора; ревизија слободне трговине; управљана транзиција; зелени послови; опорезивање CO₂, корпорација, богаташа; смањење војних буџета; елиминисање субвенција за фосилна горива; промјена понашања (мања употреба фосилних горива, а већа брига); култура сагласја и брижности; покрет трансформације; зелена левница; демократски еко-социјализам. **Научни циљеви** су: 1) дескрипција климатских промјена, њихових узрока и посљедица; 2) разумијевање узрока климатских промјена и друштвено-историјског контекста појављивања; 3) каузално (узрочно) објашњење климатских промјена и 4) предикција утицаја посљедица климатских промјена и начина њихове превенције. **Друштвени циљеви** су: проширење фонда научних знања о савременом друштву и његовим проблемима по питању одржања животне средине, те промоција демократских еко-социјалних рјешења и одрживог развоја. Кориштена је комбинација квалитативно-квантитативних **метода** (триангулација), с обзиром на квалитативни карактер претпоставки и квантитативне податке секундарног типа, прикупљене из (над)националних истраживачких извора (научних часописа, организација, институција и сл.). Поред анализе, синтезе, дедукције и индукције, кориштени су статистички (преко секундарних података) и историјско-компаративни метод, као и студија случаја. **Резултати** су остварени циљеви.

Кључне ријечи: (одрживи) конзумеризам; климатске промјене; еколошке девијације

УВОД

Социолошка истраживања климатских промјена на глобалном нивоу имају корјен у **социологији окружења** односно **социологији животне средине (environmental sociology)**, која представља социолошку дисциплину, насталу 1970-их година као реакција на повећану друштвену свијест о проблемима животне средине (Nagel, Dietz & Broadbent, 2009). Иако би се рекло да је у питању посебна (примијењена, емпиријска) социологија, чињеница је да су се посебне социологије конституисале у периоду од 1930 – 1960., усљед успона емпиризма и позитивизма и одвајања социологије од филозофије, док од 1960. долази до поновне

⁴⁵² dusanka.slijepcevic@fpm.unibl.org

интеграције социологије и филозофије (без које нема ни једне науке), ради превазилажења неких теоријско-методолошких једностраности примијењене социологије (Vuković & Todorović, 2020). „Социолози животне средине испитују и теоретизирају сложен и вишеструк однос између људских бића и њихове природне средине, укључујући и питање: Зашто друштвени системи теже да превазиђу своје еколошки носиве капацитете?“ (Nagel, Dietz & Broadbent, 2009: 13). Социологија животне средине у свом појмовно-категоријалном апарату садржи појмове „настале у оквиру природних наука, као што су одрживи развој, климатске промене, антропоцен, резилјентност, адаптација, митигација и др. (Lidskog & Waterton, 2016: 307)“ (Vukelić, 2022: 73).

Климатске промјене (пораст глобалне средње температуре и сл.), као облик друштвених промјена, водећа су тема у актуелној међународној политици и академским круговима. Представљају „последнице активности које мијењају структуру атмосфере и које су забиљежене дуги временски период“, те су „резултат дјеловања природних и/или људских фактора“ (Abramović, Jaćimović & Josović, 2016: 45). Дакле, то су дугорочне промјене просјечних временских образаца под утицајем природног или антропогеног фактора на климу (Dhal, 2020).

Варијације климе могу бити узроковане природним факторима, као што су промјене долазног Сунчевног зрачења и вулканске ерупције (Andrić & Rogulj, 2018). Ипак, „више од 97% научника који се баве климом, у својим радовима излажу како су промјене климе до којих сада долази узроковане људским активностима“ (Andrić & Rogulj, 2018: 12) односно сагоријевањем фосилних горива, развојем пољопривреде, урбанизације и дефорестације, од почетка индустријализације, у другој половини 18. вијека, до данас. То је довело до повећаног емитовања гасова с ефектом стаклене баште, у односу на преиндустријско доба, због чега је загријавање атмосфере веће од загријавања природним путем.

Промјене у клими односно глобално загријавање не значе да ће у цијелом свијету бити све топлије већ да ће се човјечанство суочити с широким спектром временских екстрема – од топлотних удара до изузетно хладних раздобља на одређеним подручјима и слично (Andrić & Rogulj, 2018). Последнице загријавања су видљиве у отапању и смањењу ледених капа и сњежног покривача на Земљи, нарочито на Сјеверном полу, као и у све чешћим појавама олуја, поплава, суша, пораста нивоа мора и слично. Према томе, „климатске промјене“ или „глобалне климатске промјене“ се сматрају „научно тачнијим термином“ од глобалног загријавања, како је НАСА објаснила 2008. године, зато што ће промјене у обрасцима падавина и нивоа мора вјероватно имати много већи утицај на људе у односу на више температуре, а уколико се узму у обзир сви утицаји које научници за климу (климатолози) биљеже последњих деценија – закисељавање океана, погоршање шумских пожара и интензивније поплаве – они ће вјероватно наставити да фаворизују термин климатске промјене (Romm, 2016).

На конференцији о климатским промјенама, у Паризу 2015. године, 196 држава је потписало Париски споразум, као међународни договор за рјешавање климатских промјена, ради смањења емисија CO₂, с циљем ограничавања будућег загријавања на мање од 2°C. Да би се то постигло, потребно је смањити или у потпуности елиминисати сагоријевање фосилних горива (угља, нафте и природног гаса), што није ни мало једноставно будући да конформитет живота увелико зависи од начина живота заснованог на високој потрошњи фосилних горива (конзумеризма). До 2050. односно 2100. године би требало умањити људску емисију гасова с ефектом стаклене баште до тог нивоа да их дрвећа, тло и океани могу природно апсорбовати без штетних последица. Постигнут је договор и о дистрибуцији климатске правде на начин да су се богатије државе обавезале да ће плаћати сиромашнијим државама 100 милијарди долара годишње, како би им омогућиле борбу против климатских промјена и транзицију на обновљиве изворе енергије (Canfin & Staime, 2015).

Обновљиви извори енергије се данас све више користе због нешкодљивости према животној средини јер производња електричне енергије из ОИЕ производи мало или нимало гасова с ефектом стаклене баште. Добијање електричне енергије из ОИЕ смањује емисије штетних гасова као и трошкове за увоз фосилних горива.

Како би се зауставило заштравање климатских промјена, потребно се упознати с њиховим главним узрочницима, баш као и са последицама односно еколошким девијацијама, те начинима њихове превенције. Отуда се овај рад бави истраживачким питањима: *Који су*

главни узроци климатских промјена? Које су посљедице климатских промјена по Земљу, друштво и појединце? Који су начини превенције заоштравања климатских промјена?

ТЕОРИЈСКО – МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Апстрактном рада концизно је представљен *методолошки оквир истраживања*: предмет и истраживачки проблем, главна и посебне хипотезе, научни и друштвени циљеви, те квалитативно-квантитативне методе рада, као и реализовани резултати. У погледу *теоријског оквира*, размотриће се главни теоријски концепти, путем којих се постиже каузално (узрочно) научно објашњење (експланација) истраживаних феномена.

Наиме, *претпоставка* о постојању узрочно-посљедичног односа између конзумеризма, као узрочне односно независне варијабле, и климатских промјена, као посљедичне и зависне варијабле, указује на постојање још једне законитости у историјском развоју друштва, поред раније откривених закона о друштвеној подјели рада, о условљености друштвене надградње економском базом, о условљености производних снага средствима за производњу и о класној борби. Откривени друштвени закон, заправо, значи открити да је однос између неких феномена искуствено заснован односно установљен, као што је то случај на овом примјеру. Научни пут до научног закона слиједи научну дедукцију од теорије до емпиријске верификације теорије. Неке од теорија које проблематизују утицај конзумеризма на климатске промјене су теорија потрошачке културе и теорија друштвене промјене односно *интегрална теорија промјене потрошачке културе*.

У оквиру ове теорије, разматра се културолошки аспект утицаја конзумеризма на климатске промјене будући да конзумеристичка култура промовише потрошњу као начин достизања задовољства и среће, што доводи до прекомјерне потрошње и њеног штетног утицаја на околину. Отуда се, у контексту начина на које друштво мијења своје културолошке обрасце односно систем вриједности и норми, те само понашање актера, препоручује зелени конзумеризам као облик културолошког одговора на изазов, да би се одржале друштвене вриједности и ставови везани за заштиту околине. Зелени конзумеризам се перцепира као користан начин подстицања друштвене промјене према одрживијем и одговорнијем начину живота. Генерално узевши, потребно је смањити укупну потрошњу, како би се смањило утицај људских активности на околину. То би значило и смањење конзумеризма односно смањење куповине непотребних производа и услуга, да би се фокус ставио на смањење емисија угљика као начина за борбу против климатских промјена. Према томе, конзумеризам је користан ако се усмјери на куповину производа и услуга с мањим утицајем на околину, што може допринијети смањењу емисија гасова с ефектом стаклене баште. Због тога је, крајем 20. вијека, према Вукелић (2022), дошло до развоја *еколошке (зелене) потрошње*, као индивидуалне стратегије смањења еколошког отиска (Reisch et al., 2013). Под овим типом потрошње, подразумева се свјесна одлука појединаца да купују или избјегавају да купе одређену робу усљед начина на који је произведена и њеног утицаја на животну средину. Одржива потрошња доводи у питање идеологију потрошње која доминира на Западу и њене еколошке посљедице по Планету (Connolly & Prothero, 2003). Еколошка потрошња, за коју се примарно везују развијена еколошка свијест, задовољавање потреба независно од тржишта (нпр. узгајање хране и занатска производња за сопствене потребе) и потреба за аутономијом, јавља се у разноликим облицима – од бирања одређених намирница које испуњавају еколошке стандарде или бојкотовања оних које нису у складу с њима, до практиковања животног стила, усмјереног на ублажавање негативних посљедица савремене еколошке кризе. Еколошка потрошња је мотивисана: 1) еколошким вриједностима (повратак природи и смањивање еколошког отиска); 2) антикапиталистичким вриједностима (слобода, самодовољност, независност од државно-корпоративних механизма); (3) просоцијалним вриједностима (међусобна сарадња умјесто такмичења, солидарност, размјена идеја); (4) економским проблемима (уштеда новца, избјегавање кредитне зависности итд. (према: Вукелић, 2022; Леонард-Бартон, 1981; Схама & Wisenblit, 1984; Цампбел, 2005; Alexander & Ussher, 2012; Vannini & Taggart, 2014).

Утицајем конзумеризма на климатске промјене бавила се Наоми Клајн, канадски социолог, универзитетски професор и вишеструко награђивани аутор и суоснивач организације

за климатску правду (The Leap), и то из алтерглобализацијске перспективе, у научној монографији из 2019. године, „У пламену: (Горући) случај за Зелени нови договор“.

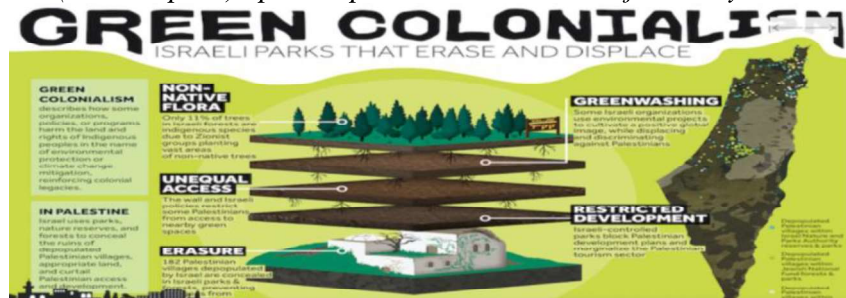
РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

1) *Дескрипција климатских промјена, њихових узрока и посљедица (еколошких девијација)*

Према Клајн (2019), запажање климатских промјена се дешава на *локалном нивоу*, јер захтијева повезаност са одређеним еко-системом и заједништво, које постоји само кад неко мјесто добро познајемо и кад се локално знање преноси с генерације на генерацију, а што је све рјеђе у урбанизованом друштву, пошто мало ко, због миграторних разлога, живи тамо гдје су му преци сахрањени. Иако је научна чињеница да живимо у *култури вјечне садашњости*, климатске промјене упозоравају да ће људски поступци у прошлости утицати и на садашњост и на генерације у будућности, мада су временски оквири већ релативизовани у дигитално доба. Стога је право вријеме за климатску акцију увијек – сада (јуче, данас и сутра јер је увијек вјечно сада). Тако сада треба да трошимо мање, иако је потрошња доминантна активност и извор идентитета. Због климатских промјена Планета је презагријана односно већ „у пламену“, јер се убрзано загријава до самоуништења кроз смртоносне *петље повратне спреге* (сагоривање фосилних горива изазива раст температура и дуге периоде без кише, што изазива већи број пожара, који испуштају већу количину CO₂ и стварају сувље услове и још више пожара), због чега се неријетко подлијеже технологијама управљања климом, па постоји ризик политичке злоупотребе, у виду неконвенционалног оружја и необјављених климатских ратова, у којима једна земља жртвује падавине у другој земљи, да би спасила своје усјеве, док друга може узвратити контра-мјерама обилних падавина (бујице, поплаве, ерозије тла). Отуда су климатске промјене симптом *културе безграничног отимања* ресурса која је већ дуго у декаденцији и при логичном крају, ради заокрета ка *култури сагласја и брижности* (о Планети и људима) односно ка одрживом развоју и трансформисаном, одрживом (зеленом), конзументизму.

И док је обновљива енергија широко распрострањена, фосилна горива (нарочито нафта) су концентрисана на локацијама најчешће туђих земаља (Блиски исток). Због тога је осмишљен пројекат *оријентализма*, као конструкције другости (концепт Едварда Саида) Арапа и Муслимана, да би им се дерогирани права и хуманитет. Пројекат је условљен зависношћу од фосилних горива и тако повезан, путем повратне спреге те зависности, с климатским промјенама и служи легитимисању сваке врсте прекршаја према „другима“ (насилног истјеривања, крађе земљишта, окупације, инвазије и сл.), као што је случај са „екоманипулативним насељеничким колонијализмом одузимања природних ресурса и етничким чишћењем Палестинаца“ (Dajani, 2022). То је ционистички пројекат „*зеленог колонијализма*“, као замјена аутохтоних биљних култура инвазивним европским врстама, и као употреба шума ради компензације за емисије CO₂, а којим се врши „нормализација и легитимизација израелске окупације под привидом одрживог развоја, изградње повјерења и озелењавања животне средине“ (Dajani, 2022). Овој појави је пандан из прошлости америчко претварање дивљих предјела у резервате, чиме се старосједилачком народу спрјечавао приступ предачким територијама и ресурсима за одржање голе егзистенције.

Prt Sc (слика екрана) бр. 1. Израелски зелени колонијализам у Палестини



Извор: <https://visualizingpalestine.org/visuals/between-rising-tide-and-apartheid?v=large> [18/03/2023]

Овај концепт индустријског доба, да ће највећи ризици и терет бити пребачени на друге, на периферију иностранства и наших земаља (темље Трећег свијета), постоје све мање одржив. Ипак, чињеница је да су још увијек климатске промјене дискриминаторне јер прво и највише погађају сиромашне, иако постоји утјешна свијест о „ефекту бумеранга“ (Улрих Бек) загађења које на крају, по принципу повратне спреге, нађе виновника загађења. О већој изложености депривилегованог становништва ризицима од климатских промјена говоре резултати већег броја истраживања (Knight et al., 2017; Hubacek et al., 2017; Jorgenson, 2012; Rice, 2007; Hornborg & Martinez-Alier, 2016; Rice 2007; Grimes & Kentor, 2003; Robertson & Gimes, 2002) (Vukelić, 2022: 125).

Као последица климатске кризе јавља се и *успон радикалне деснице, пораст мржње према етничким, религијским и расним мањинама*, што се често манифестује као *ксенофобија* према растућем броју људи који су били приморани да напусте домовину. Отуда је важно суочавање са проблемима *еко-фашизма* и *климатског варварства*. Еколошки фашизам је термин који се често користи ради указивања на хипотетичку опасност будућих дистопијских влада које би могле прибјећи фашистичкој политици да би ријешиле еколошке проблеме, при чему би се од те тоталитарне владе очекивало да захтијева од појединаца да жртвују своје интересе за добробит Земље, као органске цјелине природе. Иако досад није постојала ниједна еко-фашистичка влада, њени аспекти се могу наћи у њемачком национал-социјализму, чији је један од централних слогана био „Крв и земља“. Еко-фашизам се повезује са нападом Б. Таранта на цамију у Крајстчрчу 2019. године на Новом Зеланду. Он је себе описивао као еко-фашисту, етно-националисту и расисту, а сматра се да је проузроковао највећи масакр у модерној историји Новог Зеланда. Он је био опсједнут концептом геноцида над бијелцима као наводном пријетњом коју представља растуће присуство небијелог становништва у већинским бијелим нацијама, за шта је окривио имигрантске освајаче. Масакр представља крајњи десничарски злочин из мржње. Овај еколошки-терориста је своје поступке представљао као уврнуту врсту заштите животне средине, супротстављајући се порасту становништва и тврдећи да је наставак имиграције у Европу еколошки рат. Виновник није био вођен бригом о средини већ је његова мотивација била расистичка мржња, а еколошки слом је био једна од сила која је подстакла ту мржњу. Ако се нешто значајно не промијени по том питању, појава ове врсте еко-фашизма бјелачке моћи биће све чешћа, као свирепа рационализација за одбијање да испунимо наше колективне климатске одговорности. Брејвик је 2011. године пуцао на Норвешком љетњем кампу из убјеђења да је, поред имиграције, један од разлога због којег је бјелачка култура Запада била слаба тај да су прозиване Европа и англосфера да плате климатски дуг. У дијелу свог памфлета *Зелено је ново црвено – стоп еколошком комунизму*, он представља захтјев за финансирање климатских промјена као покушај да се европске земље, укључујући САД, казне за капитализам и успјех. Стога је, по њему, климатска акција нова редистрибуција богатства.

Претходно поменуте еколошке девијације иницирале су приједлог да се користи појам *„климатска криза*, уместо неутралног појма климатске промене, који прикрива озбиљност ризика и ургентност постизања глобалног одговора на изазове који се постављају пред човечанство (Klinenberg et al., 2020)“ (Vukelić, 2022: 110).

Климатска криза је доминантно проузрокована *понашањем најбогатијих слојева друштва* јер је скоро 50% глобалних емисија произведено од стране најбогатијих 10% свјетске популације. Али утицај ових емисија прво и најгоре погађа најсиромашније, тјерајући их да мигрирају. Према студији Свјетске банке из 2018. године, процјењује се да ће до 2050. године више од 140 милиона људи бити дислоцирано због климатских стресова (Клајн, 2019). Праведно би било да најбогатијих 10-20% заустави основни узрок ове све дубље кризе и то путем смањења емисија CO₂. Климатски поремећаји појачавају све друге кризе и само ће се још више погоршавати како буде топлије. Умјесто да помогну, најбогатије земље на Планети прије су ријешене да продубе кризу на свим фронтима. Тако се умјесто за *климатску хуманост* одређују за климатско варварство. Не успијевају да обезбиједу значајну помоћ, како би се сиромашније нације боље заштитиле од временских екстрема.

2) Разумијевање узрока климатских промјена и друштвено-историјског контекста појављивања

Као најзначајнији друштвени покретачи климатских промјена, у социолошким истраживањима се истичу: „економски развој базиран на хиперпродукцији и масовној употреби фосилних горива; потрошачко друштво и социо-демографске карактеристике популације; друштвене неједнакости“ (Rosa & Dietz, 1998; Fiske et al., 2018; Brulle, 2015; Dietz et al., 2021)“ (Vukelic, 2022: 123).

Клајн (2019) истиче да је крајем 1980-их година инсценирана реализација пројекта *неолиберализма*, као идеологије дерегулисаног тржишта која је омаловажавала сваку колективну акцију, у свим аспектима живота, сударајући се са идејом јавне сфере („не постоји друштво већ само појединци и њихове породице“), као и с императивима науке о клими и корпоративне регулације. Пад Берлинског зида 1989. године је десница у Америци приграбила као доказ „краја историје“ и дозволу за извоз регановско-тачерског рецепта за приватизацију, дерегулацију и економске мјере штедње у све крајеве свијета, како би се капитал ослободио свих ограничења и избацио из колосијека замах климатске акције, чиме су катастрофалне глобалне емисије достигле врхунац. И аутократски индустријски социјализам је био погубан пошто су емисије CO₂ опале 1990-их, кад је пропала економија бившег СССР-а. Насупрот овима, земље демократског социјализма (Данска, Шведска, Уругвај и сл.) имају најбоље програме очувања животне средине, па је *демократски еко-социјализам* најбоља шанса да човјечанство опстане и политички пут ка сигурности.

Надаље, Клајн наставља став да се кризе најчешће тенденциозно изазивају, у складу с *доктрином шока* (Klein, 2007), да би се по систему проблем – рјешење, користиле ради кријумчарења програма уништавања јавне сфере којима се додатно и бестидно обогаћује малобројна олигархија, иако кризе могу да повуку и напријед, ка скривеним резервама снаге и фокусираности. То се види на нивоу иницијативе из базе (енгл. grassroots) – *самониклих друштвених покрета*, сваки пут кад се десе несреће и кад реакција одговорних изостане, због чега се заједница повеже. Масовна експанзија самониклих покрета за заштиту животне средине на локалном нивоу (massive grass-roots expansion in the environmental movement) услиједила је 1980-их година, нарочито у САД, Канади и Великој Британији, дјелимично као реакција на десничарске (неолибералне) владе из 1980-их и експанзију потрошачке економије, а дијелом и због све већег броја наратива о животној средини у медијима, најављујући тако нову еру глобалне еколошке свијести (Maslin, 2014).

Међутим, криза подстиче и иницијативе с врха (као у случају Новог договора) и учи нас да за трансформацију није довољно „не“ већ и храбро и далековидо „да“, ради обнове и одговора на узроке кризе (Klein, 2017). Ризик је и у повезаности *гиг-економије* (тезгашке, фриленсерске, која радије запошљава привремене и хонорарне раднике, третирајући их као људске ресурсе из којих извлачи материјалну добит, а онда их одбације) са *дигиталном економијом*, с почетка 1980-их, у којој екстрактивне компаније поступају према Земљи с истим презиром.

3) Каузално (узрочно) објашњење климатских промјена

Да су климатске промјене узроковане антропогеним фактором односно да људске активности имају негативне посљедице по животну средину, изазивајући пораст глобалне температуре, потврђено је 3. извјештајем водећег научног ауторитета у области климатских промјена – *Међувладиног панела о климатским промјенама* из 2001. године, чије су закључке прихватиле академије наука свих већих држава, као и водеће научне институције, на основу чега је могуће констатовати да данас „постоји научни консензус у погледу постојања и антропогеног карактера климатских промена“ (Weart, 2008; Oreskes, 2007; Rahman, 2013; Somerville & Hassol, 2011)“ (Vukelic, 2022: 121). Допринос радном процесу Панела експерти друштвених и хуманистичких наука дају у оквиру радне групе РГЗ, која се бави ублажавањем климатских промјена односно (стратешким) одговорима на климатске промјене (Vukelic, 2022).

У извјештајима Међувладиног панела о климатским промјенама, „занимљиво је да се капиталистички систем помиње на свега пет места, без посебне проблематизације утицаја на животну средину, док се концепт потрошачког друштва не користи у извештајима, иако је у литератури овај феномен препознат као један од кључних чинилаца савремене еколошке кризе“ (Vukelic, 2022: 115).

Табела бр. 1 Учесталост релевантних социолошких концепата у извјештајима
Међувладиног панела о климатским промјенама

Социолошки концепти	Збирно у свих пет извештаја МПКП
Капитализам и сродни појмови	5
Друштвене науке	12
Друштво/друштвено	1.672
Друштвене вредности	229
Потрошачко друштво	0
Друштвене неједнакости	430
Концепти социологије окружења	16
Укупно	2.364

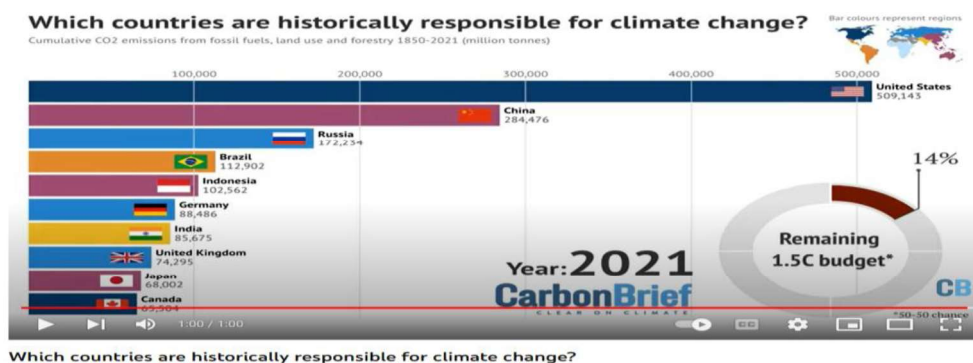
Извор: (према: Jankovic, V., 2018: 62–64 у: Vukelic, 2023: 115)

Насупрот томе, у духу научног консензуса о климатским промјенама и као допринос анализи утицаја потрошачког друштва и конзумеризма на климатске промјене, Клајн (2019) тврди да је у средишту климатске кризе *модерни („расни“) капитализам* (Klein, 2014), као економски систем безграничне потрошње и еколошког исцрпљивања, које су омогућиле *индустријске револуције покренуте фосилним горивима (1. и 2.)*, чије је сагоријевање ради добијања енергије, проузроковало климатске промјене. „Прва и друга индустријска револуција се могу назвати високоугљеничним револуцијама, због високе емисије угљен-диоксида (CO₂) јер је већина електричне енергије произведена и производи се из фосилних горива (угаљ, нафта и природни гас), узрокујући климатске промјене“ (Slijepcevic, Dabrowska-Prokopowska, Vejanovic, 2023: 60).

Апологизација капитализма је од почетка вршена уз помоћ псеудо-научних и псеудо-теолошких теорија бјелачке и хришћанске надмоћи (супрематизма), међу којима се нарочито истицала неолиберална Чикашка школа (Ф. Хајек, М. Фридман), која је рационализовала третирање људи као ресурса, сирове капиталистичке имовине, која се исцрпљује и злоупотребљава без ограничења, баш као и природа. То су били колонијални наративи, којима се користила англосфера (САД, Канада, Уједињено Краљевство и Аустралија), као митовима о праву привилегованих да доминирају земљом и аутохтоном популацијом, ради учвршћивања власти и протежирања културе и етноцентризма Запада. Отуда су нације англосфере главни виновници еколошког слома јер су изњедриле *високо-потрошачки стил живота (конзумеризам)*, због чега су вијековима и производиле високе нивое загађења, иако је криза глобална јер укључује и земље ван англосфере. Да су потрошачки стилови живота становника развијених земаља значајан фактор утицаја на климатске промјене, доказују резултати истраживања – „виши доходак и богатство су, посредством животног стила, потрошачких навика и идентитета, позитивно повезани с већим угљеничким отиском (Shove, 2014; Ehrhardt-Martinez et al., 2015; Knight et al., 2017; McGee & Greiner, 2019)“ (Vukelic, 2022: 124).

Признати енглески сајт из области науке о клими (климатологије), *Carbon Brief*, објавио је анализу земаља које су, индустријом фосилних горива, те употребом земљишта и шумарства (крчење шума – дефорестација), највише допринијеле укупним емисијама угљен-диоксида од 1850. до 2021. године.

Prt Sc (слика екрана) бр. 2 10 највећих емитера угљен-диоксида у историји (1850 – 2021.)



Извор: Carbon Brief, <https://www.youtube.com/watch?v=6zP0L69ielU&t=60s>

Поријекло климатских промјена, изазваних људским активностима, треба тражити на почетку Друге индустријске револуције, из друге половине 19. вијека, од када је човјечанство вишедеценијским емисијама у атмосферу испустило око 2.500 милијарди тона угљен-диоксида (GtCO₂) до 2021. године (према Klima101 у: National Geographic Србија, 2021) и тако изазвало садашњи пораст глобалне средње температуре од 1,2°C у односу на преиндустријско раздобље.

Табела бр. 2 Кумулативне емисије 10 највећих емитера угљен-диоксида у историји (1850 – 2021.)

10 највећих емитера угљен-диоксида у историји (1850 – 2021.)		
Емитери CO ₂	Кумулативне емисије	% укупних свјетских кумулативних емисија
1. САД	509 милијарди тона угљен-диоксида	20%
2. Кина	284 милијарди тона угљен-диоксида	око 11%
3. Русија	172 милијарде тона угљен-диоксида	око 7%
4. Бразил	112 милијарди тона угљен-диоксида	око 5%
5. Индонезија	102 милијарде тона угљен-диоксида	око 4%
6. Немачкој	88 милијарди тона угљен диоксида	око 4%
7. Индија	85 милијарди тона угљен-диоксида	око 3%
8. Уједињено Краљевство	74 милијарди тона угљен-диоксида	око 3%
9. Јапан	68 милијарди тона	око 3%
10. Канада	65 милијарди тона угљен-диоксида	око 3%

Извор: (National Geographic Србија, 2021) [18/03/2023]

Ови подаци сугеришу да су, како то тврди Пуђак (2009), глобално загријавање и климатске промјене претежно узроковани економским и политичким интересима развијених земаља које „под утицајем интереса профита занемарују јавни интерес рјешавања климатских промјена“ (стр. 263).

Према Вукелић (2022: 78 – 82), велики број истраживања резултатима показује да становници Европске Уније предњаче у односу на остатак свијета по питању праксе еколошке потрошње (Wang et al., 2019), иако ни у Европи таква пракса није баш на завидном нивоу. Тако, преко 80% становника ЕУ сматра да је потенцијални утицај одређеног производа на животну средину важан чинилац приликом доношења одлуке о куповини. Међутим, за већину испитаника су квалитет производа и цијена важнији фактори при куповини. Поред тога, становници ЕУ сматрају да минимизирање отпада и рециклажа имају значајнији позитиван утицај на животну средину од куповине еколошких производа (Eurobarometer, 2009). Развијене земље попут САД, Јапана, Новог Зеланда и чланица ЕУ предњаче по учесталости еколошког бојкота, док се на зачељу налазе земље у развоју и бивше социјалистичке земље. Подаци истраживања спроведеног у Србији показују да је сваки четврти испитаник (25%) макар једном

одбио да купи робу која није у складу с еколошким стандардима, док је, с друге стране, приближно сваки трећи грађанин бар једном намјерно купио неки од еколошких производа (Петровић, 2020: 59–60).

4) Предикција утицаја посљедица климатских промјена и начина њихове превенције

Према Клајн (2019), научно је утемељена предикција да је **политичка револуција** једина нада за спрјечавање даљњег заштравања климатских промјена. Отуда све већи број климатски освијештених појединаца реагује, у складу с еколошком свијешћу и савјешћу, у виду великих и малих отпора, који се јављају као фриксионе силе за успоравање дестабилизације и против-пожарног система заштите у ситуацији кад се Планета интензивно загријава. Стога су, у превентивном смислу, важне еколошке акције **климатских покрета** (*Побуне против изумирања/Extinction Rebellion, Покрета изласка Сунца/Sunrise Movement*) или попут омладинског, на челу са ентузијастичном лидерком из Шведске – Гретом Тунберг. Колективна акција глобално организованих друштвених покрета трансформације, у циљу стабилизације климе Планете, од неизмјерне је важности у источњачким културама, док на Западу преовлађује идеја да друштвена промјена започиње с промјеном понашања самог појединца.

Ови покрети су састави дио визије трансформације цивилизације – **Зеленог новог договора** за спасавање Планете, путем преласка на **енергетску демократију** (јавно власништво над обновљивом енергијом), те праведнију и инклузивнију, **зелену, економију и зелене послове**, као све активности које обогаћују заједницу, а не сагоријевају много, или уопште не, фосилних горива (уградња соларних панела, дневна нега, брига о старима и болеснима, образовање, стварање умјетничких дјела, еколошки маркетинг и томе слично), чинећи заједнице способнијима да се суоче са шоковима климатски поремећене будућности.

Prt Sc (слика екрана) бр. 3 Еколошка реклама



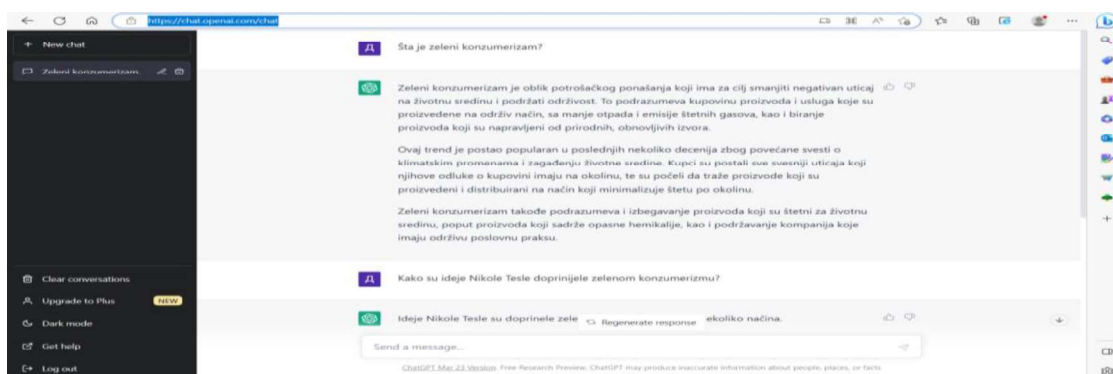
Рисунок № 3 «Социально-экологическая реклама»

Извор: (према: Титова & Лобжанидзе у: Теранић, 2023: 37)

Према томе, Зелени нови договор подразумева **зелену транзицију** ка **одрживом развоју** и **одрживом (зеленом) конзумеризму** који се односе на „потрошачке активности које треба да прати еколошка свијест о значају очувања јавних добара (прије свега природних) од којих сви имају користи“ (Slijepcevic, Dabrowska-Prokopowska & Vejnovic, 2022: 48).

Методом испитивања, уз помоћ технике вјештачке интелигенције односно средстава (алата) – апликације Chat GPT, провјерено је шта је зелени конзумеризам.

Prt Sc (слика екрана) бр. 4 Вјештачка интелигенција (Chat GPT) о зеленом конзумеризму



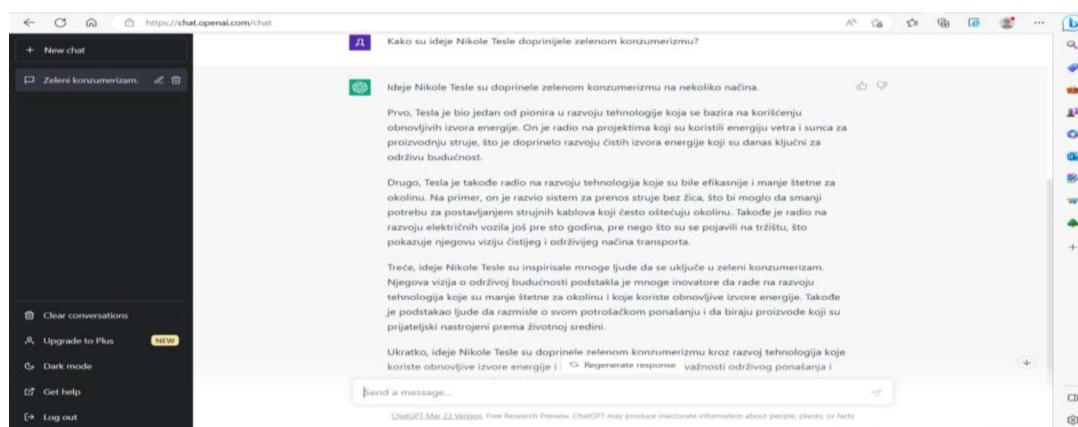
Извор: <https://chat.openai.com/chat> [09/04/2023]

Забринутост због климатских промјена довела је до концепта зелене потрошње, као рјешења за климатске промјене, (Szasz, 2012), који се огледа у куповини робе с нижим карбонским отиском (lowe carbon footprint, LFC), како би милиони потрошача избором ЛЦФ производа значајно смањили укупне емисије угљен-диоксида, а што би надаље подстакло корпорације да пласирају више ЛЦФ производа на тржиште.

Достизање одрживог развоја као концепта, прокламованог 1990. године на Министарској конференцији у Бергену (Норвешка) (Милорадовић, 2006), подразумијева интегрални развој у складу с потребама квалитета живота садашњих и будућих генерација, те заштите и унапређења животне средине, путем преласка на неисцрпне обновљиве изворе енергије (ОИЕ) који обезбјеђују стабилан дугорочни напредак, према непревазиђеном научном ауторитету, *Николи Тесли* – „еколошком горостасу Планете“, „визионару и пиониру у примени ОИЕ и успостављању одрживог развоја“ (Милорадовић, 2006: 28).

Методом испитивања, уз помоћ технике вјештачке интелигенције односно средства (алата) – апликације Chat GPT, провјерено је да ли је Никола Тесла својим открићима допринио зеленом конзумеризму и одрживом развоју.

Prt Sc (слика екрана) бр. 5 Вјештачка интелигенција (Chat GPT) о доприносу Николе Тесле зеленом конзумеризму



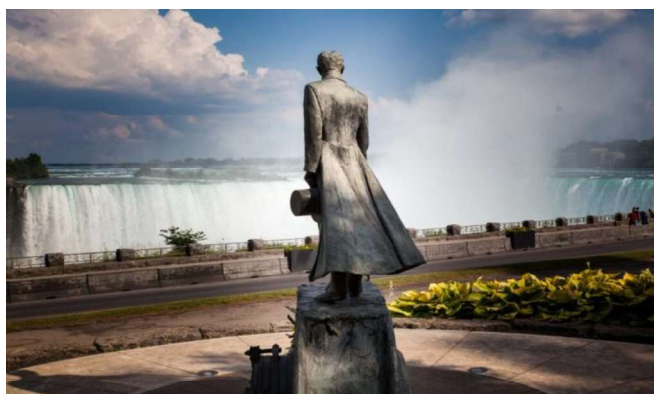
Извор: <https://chat.openai.com/chat> [09/04/2023]

Никола Тесла је несумњиво допринио дискурсу о зеленом конзумеризму и одрживом развоју на темљу својих инџенијалних открића. Наиме, тако је открио да је етар важан извор енергије, јер се у етру налази бесконачна количина енергије. У чланку „Како космичке силе утичу на људске судбине“, Тесла тврди да „нема енергије у материји изузев оне апсорбоване из спољашње средине“ (Јовановић, 2022: 278). Стога је „енергија из природне средине централна тема Теслиних истраживања“ (Јовановић, 2022: 219; за више видјети стр. 219 - 228). Познато је

да је Тесла изградио „Торањ свјетског бежичног система (Кула Варденклиф)“ (Вејновић, Слијепчевић, 2023: 218), у којем је уградио претварач или конвектор космичке енергије у електричну. Метална кугла с врха торња је производила муње дуге и до неколико километара. Према једном од водећих експерата за Теслин лик и дјело, професору Велимиру Абрамовићу, „огромни енергетски потенцијали (електрицитет) из јоносфере могу се рециклирати преко Земље, на резонантан начин, чиме бисмо Земљу опскрбили електричном енергијом, коју бисмо из Земље могли црпити путем антена. Електрична енергија на апарату обавља потребан рад и поновно се враћа, у електро-магнетском облику, у електро-физички систем планете Земље. То би била чиста енергија јер нема конверзије, односно јер се не претвара у неку другу енергију, па не оставља штетне посљедице, попут радиоактивног отпада“ (Слијепчевић, Dabrowska-Prokowska, Вејновић, 2023: 60). „Нова сазнања у вези са преношењем енергије кроз јоносферу остварена су у оквиру војног програма ХААРП, који је развила америчка војска на Аљасци. Бернард Истланд, на чијим се идејама и патентима пројекат заснива, директно се позива на Теслине идеје у својим патентима“ (Јовановић, 2022: 227). Према томе, Тесла је, између осталог, скицирао планове „за бежично слање електричне струје кроз земљу како би сви могли да је користе дословно без икаквих трошкова“ (Manson, 2019: 21). Познати југословенски физичар, др Александар Маринчић, наглашавао је да „данас имамо доказе о начинима резонанце земље и да знамо да неки таласи могу и малим кретањима да побуде титрање иначе непомичних таласа у систему јоносфере“ (Ћејни, 2019: 205 – 206). Међутим, због теорије релативности, у физици је забрањен појам етра, како би се спријечила могућност развоја технологије на бази Теслиних проналазака. А зашто? Зато што свака земља која посједује довољно бесплатне енергије постаје независна, што не одговара банкарској олигархији клептократије јер тако, с губитком моћи од продаје нафте и гаса, они губе и власт.

Одрживи развој је први пут прокламован скоро 100 година (95) након пуштања у рад хидро-електране (ХЕ) на водопадима ријеке Нијагаре у Сјеверној Америци коју је пројектовао Никола Тесла, тако што је механичку снагу воде конвертовао у електричну енергију, а која је 1895. године пуштена у рад, поставши тако крајем 19. вијека један од највећих произвођача електричне енергије у свијету и стандардни модел полифазног система наизмјеничних струја (АС – alternating current) и за данашње хидроелектране (Милорадовић, 2006). Концепт одрживог развоја се поклапа са „Теслиним настојањима на успостављању 'универзалног мира'. Његов сан је био да пружи бесплатну енергију свим корисницима, без обзира на то где се они налазили“ (Милорадовић, 2006: 28).

Фотографија бр. 6 Трг Николе Тесле на Нијагариним водопадима у канадском граду Нијагари



Извор: Српска Школа „Никола Тесла“, Нијагара <https://www.rasejanje.info/2022/07/06/dan-nikole-tesle-na-nijagarinim-vodopadima-10-jula/> [18/03/2023]

За достизање одрживог развоја, неизоставно је нагласити значај *интердисциплинарног образовања из екологије* за припрему појединаца и друштва за климатске промјене.

С друге стране, још увијек постоје илизује о псеудо-климатским рјешењима за смањење CO₂, попут *гео-инжењеринга*, којим се настоји утицати на хемију океана и атмосфере путем слања сумпора у стратосферу да би се смањило интензитет долазног Сунчевог зрачења, ризикујући погоршање временских прилика и хидролошког циклуса односно изазивање суше

(нпр. у Азији и Африци), као и необјављене климатске ратове, умјесто да се једноставно промијени понашање око употребе фосилних горива. Смањењу употребе фосилних горива мора претходити *одбацавање мита о неограничености природе*, како би се поправио однос према Земљи и међу људима.

Студија случаја Ватикана, као једне од најстаријих и најтрадиционалнијих религијских институција на свијету, указује на улогу *религије*, као кохезивног друштвеног фактора, на плану просвјетљивања вјерника по питању бриге за Божије дјело природе и животне средине, кроз критику конзумеризма и неодрживог развоја и потребу еколошког обраћања међу хришћанима, као што је то нагласио и папа Фрањо у енциклици „Хваљен буди“ („Лаудато си“).

Друга студија случаја, указује на важност *пошумљавања*, јер су шуме плућа човјечанства, будући да се садњом стабала производи кисеоник. Тако је током 2014. године Савез за шумарство у Канади, у склопу пројекта пошумљавања биодиверзитета у Онтарију, пошумио 112 хектара пољопривредног земљишта с локалним врстама дрвећа, да би се обрадиво пољопривредно земљиште претворило у шуме ради повећања биолошке разноликости и уклањања већих количина гасова с ефектом стаклене баште из атмосфере (ISO, 2019).

ЗАКЉУЧАК

Конзумеристичка култура промовише потрошњу, као начин достизања задовољства и среће, што доводи до прекомјерне куповине и конзумације, те њеног штетног утицаја на околину. Отуда се, у контексту начина на које друштво мијења своје културолошке обрасце односно систем вриједности и норми, те само понашање актера, препоручује *зелени конзумеризам*, као облик културолошког одговора на изазов, да би се одржале друштвене вриједности и ставови везани за заштиту околине. Зелени конзумеризам се перцепира као користан начин подстицања друштвене промјене према одрживијем и одговорнијем начину живота. Потребно је смањити укупну потрошњу, како би се смањило утицај људских активности на околину. То би значило и смањење конзумеризма односно смањење куповине беспотребних производа и услуга, да би се фокус ставио на смањење емисија угљика, као начина за борбу против климатских промјена. Према томе, конзумеризам је користан ако се усмјери на куповину производа и услуга с мањим утицајем на околину, што може допринијети смањењу емисија гасова с ефектом стаклене баште. Због тога је, крајем 20. вијека, развијен концепт *еколошке (зелене) потрошње*, као (индивидуалне) стратегије смањења карбонског отиска.

Поријекло климатских промјена, изазваних људским активностима, треба тражити на почетку Друге индустријске револуције, из друге половине 19. вијека, од када је човјечанство вишедеценијским емисијама у атмосферу, ради добијања енергије од сагоревања, испустило око 2.500 милијарди тона угљен-диоксида (GtCO₂) до 2021. године и тако изазвало садашњи пораст глобалне средње температуре од 1,2°C у односу на преиндустријско раздобље. Дакле, глобално загријавање и климатске промјене су пресудно узроковани економским и политичким интересима развијених земаља које, због логике профита и освајања нових тржишта ради експлоатације природе, дерогирају јавни интерес рјешавања проблема климатских промјена. Отуда су нације англосфере главни виновници еколошког слома јер су изњедриле *високо-потрошачки стил живота (конзумеризам)*, због чега су вијековима и производиле високе нивое загађења, иако је криза глобална јер укључује и земље ван англосфере.

Према Наоми Клајн, *главни узроци* климатских промјена су фосилна горива, индустријска агркултура и сјеча шума односно, шире узевши, модерни капиталистички систем безграничне потрошње; високо-потрошачки животни стил (конзумеризам) и прекомјерна екстракција природних ресурса; 1. и 2. индустријска револуција; колонијални наративи и фикција да је природа неограничена; утицај англосфере и најбогатијих слојева, необуздане похлепе и индивидуализма; неолиберализам и фетишизирање раста БДП-а; аутократски индустријски социјализам и финансирање порицатеља климатских промјена и лобиста. *Поосљедицама климатских промјена* сматра: повећање опасности од рата и сукоба због оскудних ресурса; успон радикалне деснице и ксенофобије према мањинама; еко-фашизам; климатско варварство; климатске стресове и дислоцирање најсиромашнијих; неуспјех слободног тржишта; зелени колонијализам, петље повратне спреге; необјављене климатске ратове; културу безграничног отимања; гиг- и диг-економију. Коа *начине превенције* предлаже:

самоникле друштвене и омладинске климатске покрете; моћ науке о клими; начин размишљања – сарадња насупрот конкуренцији; партиципативну и енергетску демократију; Скок платформу; планирање и регулацију корпоративног сектора; ревизију слободне трговине; ограничавање култа куповине и потрошње; управљану транзицију; зелене послове; опорезивање CO₂; корпорација, богаташа; смањење војних буџета; елиминисање субвенција за фосилна горива; промјену понашања (мању употребу фосилних горива, а већу бригу); културу сагласја и брижности; покрет трансформације; зелену левичу; демократски еко-социјализам.

Климатске промјене (пораст глобалне средње температуре и сл.), као облик друштвених промјена, продукт су дејства природних и/или људских фактора, у складу с научном експертизом више од 97% научника, који се баве климом и заступају мишљење да су промјене климе узроковане људским активностима. Анксиозност због климатских промјена довела је до концепта *еколошке (зелене) потрошње*, као рјешења за климатске промјене које се огледа у куповини робе с нижим карбонским отиском (lowe carbon footprint, LFC), како би милиони потрошача избором ЛЦФ производа значајно смањили укупне емисије угљен-диоксида, а што би надаље подстакло корпорације да пласирају више ЛЦФ производа на тржиште. Еколошка потрошња подразумева свјесну одлуку појединаца да купују или избјегавају да купе одређену робу услед начина на који је произведена и њеног утицаја на животну средину. Одржива потрошња (зелени конзумеризам) доводи у питање класичну идеологију потрошње (конзумеризам) која доминира на Западу и њене еколошке последице. Еколошка потрошња, за коју се примарно везују развијена еколошка свијест, задовољавање потреба независно од тржишта и потреба за аутономијом, јавља се у разноликим облицима – од бирања намирница које испуњавају еколошке стандарде или бојкотавања оних које нису у складу с њима, до практиковања животног стила, усмјереног на ублажавање негативних последица савремене еколошке кризе. Еколошка потрошња је вриједносно мотивисана, па представља вриједносно-рационално (друштвено) дјелање.

С друге стране, *еколошким девијацијама* је могуће назвати све негативне утицаје које људске активности имају на околину, људско здравље и благостање (емисије гасова с ефектом стаклене баште из фосилних горива, који доводе до глобалног загријавања и климатских промјена, загађење зрака из индустријских постројења, загађење воде из фабрика и канализационих система, деградација тла због неодрживе пољопривредне и шумске економије, дефорестација због крчења шума и криволова, губитак био-разноликости због уништавања природних станишта и слично).

За достизање *одрживог развоја*, неизоставно је нагласити значај: интердисциплинарног образовања из екологије; одбацивања мита о неограничености природе; одбацивања илизује о псеудо-климатским рјешењима за смањење CO₂, попут гео-инжењеринга; улоге религије, као кохезивног друштвеног фактора на плану просвјешћавања вјерника по питању бриге за Божије дјело природе; пошумљавања и слично. Колективна акција глобално организованих друштвених покрета трансформације, у циљу стабилизације климе Планете, од неизмјерне је важности у источњачким културама, док на Западу преовлађује идеја да друштвена промјена започине с промјеном понашања самог појединца.

Никола Тесла је, такође, несумњиво допринио дискурсу о зеленом конзумеризму и *одрживом развоју* на темљу својих инџенијалних открића (енергија етра; енергија земље и слично). Концепт одрживог развоја је компатибилан с Теслиним интенцијама да се обезбиједи бесплатна енергија свим корисницима широм свијета („глобалног села“).

Конечно, *претпоставка* о постојању узрочно-посљедичног односа између конзумеризма, као узрочне односно независне варијабле, и климатских промјена, као посљедичне и зависне варијабле, потврдом је указала на постојање још једне законитости у историјском развоју друштва, поред раније откривених закона о друштвеној подјели рада, о условљености друштвене надградње економском базом, о условљености производних снага средствима за производњу и о класној борби. Откривени друштвени закон, заправо, значи открити да је однос између неких феномена искуствено заснован односно установљен, као што је то случај на примјеру поменутих феномена.

ЛИТЕРАТУРА

- Abramović, V., Jaćimović, D., Jocović, M. (2016). Klimatske promjene i njihov uticaj na zemlje regiona. *Ekonomске идеје и пракса*. Broj 20, mart 2016. str. 43-52.
- Andrić, P., Rogulj, I. (2018). *Klima je i naš izbor. Priručnik o klimatskim promjenama za srednje škole*. Zagreb: Društvo za oblikovanje održivog razvoja (DOOR).
- Canfin, P., Staime P. (2015). *Klima: 30 pitanja za razumijevanje Konferencije u Parizu*. Zagreb: TIM Press.
- Čejni, M. (2019). *Tesla: Čovek van vremena*. Beograd: Kosmos izdavaštvo.
- Dajani, M. (2022). Kako se depolitizira palestinski klimatski aparthejd. *Riječ i djelo*. 03/03/2022. <http://www.rijecidjelo.ba/content/kako-se-depolitizira-palestinski-klimatski-aparthejd> [18/03/2023]
- *Dan Nikole Tesle na Nijagarinim vodopadima 10. jula*. 06/07/2022. <https://www.rasejanje.info/2022/07/06/dan-nikole-tesle-na-nijagarinim-vodopadima-10-jula/> [18/03/2023]
- Dhal, P. (2020). *Education for Climate Change, Environmental Sustainability and World Peace*. Project: Teacher Education: Present Scenario and Future Challenges. https://www.researchgate.net/publication/339602491_Education_for_Climate_Change.
- Jovanović, B. (2022). *Teslin čudesni svet: Život, delo i doktrina Nikole Tesle*. Beograd: Vulkan izdavaštvo.
- Klein, N. (2007). *The shock doctrine: The rise of disaster capitalism*. New York: Metropolitan Books Henry Holt and Company, LLC.
- Klein, N. (2014). *This changes everything: Capitalism vs. the climate*. New York, NY: Simon & Schuster.
- Klein, N. (2017). *No is not enough: Resisting Trump's shock politics and winning the world we need*. Chicago, IL: Haymarket Books.
- Klein, N. (2019). *On Fire: The Burning Case for a Green New Deal*. Canada: Alfred A. Knopf Canada, p. 249; <http://groupe.lavigne.free.fr/klein2019.pdf>
- Manson, R. (2019). *Tesla – pronalazač modernog*. Beograd: Laguna.
- Maslin, M. (2014). *Climate change: A very short introduction. Third edition*. Oxford: Oxford University Press.
- Međunarodna organizacija za standardizaciju (ISO). Institut za standardizaciju Bosne i Hercegovine. Okolina: *Ublažavanje klimatskih promjena*. (2019). www.iso.org.
- Nagel, J. Thomas, D., Jeffrey, B. (eds.). (2009). *Workshop on Sociological Perspectives on Global Climate Change*. Virginia: Sociology Program Directorate for Social, Behavioral and Economic Sciences; National Science Foundation.
- National Geographic Srbija. *Koje države su najodgovornije za klimatske promene? Ovo su najveći emiteri ugljen-dioksida kroz istoriju*. 13.10.2021. https://nationalgeographic.rs/zivotna-sredina/a27702/Najveci-emiteri-ugljen-dioksida.html?inarticle_redcmd_ng [18/03/2023]
- Pudak, J. (2009). Klimatske promjene i društvene uloge znanosti i politike. *Društvena istraživanja*. Zagreb. God. 18. (2009). Br. 1-2 (99-100), str. 263-285.
- Romm, J. (2016). *Climate change: What everyone needs to know*. Oxford: Oxford University Press.
- *San jednog genija*. https://www.znanje.org/i/i29/09iv09/09iv0920/san_jednog_genija.htm [18/03/2023]
- Slijepcevic, D., Dabrowska-Prokopowska, E., Vejnovic, D. (2023). The impact of digital civilization on society and the (consumer) identity of individuals. *Society & "Industry 4.0". International scientific Journal "Industry 4.0"* (Web ISSN 2534-997X; Print ISSN 2534-8582), Vol.VIII (2), March 2023. pp. 60 – 64. <https://stumejournals.com/journals/i4/2023/2/60.full.pdf>
- Slijepcevic, D., Dabrowska-Prokopowska, E., Vejnovic, D. (2022). Green Agenda and Green Consumerism in the Function of Plural Society in the Bosnia and Herzegovina and its Energy Security. *International Scientific Journal "Security & Future"*. Web ISSN 2535-082X; Print ISSN 2535-0668 Vol. 6 (2)/Dec. 2022. pp. 47 – 50.
- Slijepcevic, D., Dabrowska-Prokopowska, E., Vejnovic, D. (2023). The impact of digital civilization on society and the (consumer) identity of individuals. *International Scientific Journal "Industry 4.0". Society & "Industry 4.0"*. Year VIII, Issue 2, p.p. 60-64. <https://stumejournals.com/journals/i4/2023/2/60.full.pdf>
- Szasz, A. (2012). Is Green Consumption Part of the Solution? In: Dryzek, John S., Norgaard, Richard B. & Schlosberg, David. (eds.). *The Oxford Handbook of Climate Change and Society*. Oxford. Oxford University Press.
- Visualizing Palestine. <https://visualizingpalestine.org/visuals/between-rising-tide-and-apartheid?v=large> [18/03/2023]
- Vukelić, J. (2022). *Sociologija okruženja: Od teorije do prakse*. Prvo izdanje. Beograd. Izdavač Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet, Institut za sociološka istraživanja.
- Vuković, M., Todorović, D. (2020). *Osnovi sociologije*. Niš: Filozofski fakultet.
- Вејновић, Д., Слијепчевић, Д. (2023). Утицај дигиталне цивилизације на друштво и појединце: Високо-технолошка (хај-тек) култура и (не)сигурност у: *Зборник радова са треће међународне научне конференције "Савремени изазови и пријетње безбједности"*, стр. 217 - 241. Факултет безбједносних наука, 06.03.2023. Бањалука, Република Српска, БиХ.
- Милорадовић, . (2006). Допринос Николе Тесле развоју обновљивих извора енергије и успостављању одрживог развоја: Тесла – еколошки горостас планете. *kgh 3, 3006*, BIBLID 0350–1426 (2006) 35:3 p. 27–28.

- Теранић, П. (ур.). (2023). *Зборник радова са Треће међународне научне конференције „Савремени изазови и пријетње безбједности“*. Бања Лука: Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци.

CONSUMERISM AND CLIMATE CHANGE: FROM ENVIRONMENTAL DEVIATIONS TO GREEN CONSUMERISM AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Dusanka Slijepcevic⁴⁵³, MA – Senior Teaching assistant (doctorandus)
Faculty of Political Sciences, University of Banja Luka

Abstract: *The subject of research is climate change (increase in global mean temperature, etc.), as a form of social change and a leading topic in current international politics and academic circles. The research problem refers to some causes (consumerism) and some consequences of climate change (ecological deviations), and ways to prevent their worsening. The research questions are: What are the main causes of climate change? What are the consequences of climate change for the Earth, society and individuals? What are the ways to prevent worsening climate change? The main assumption is that the main cause of climate change is a high-carbon lifestyle (consumerism), supported by capitalism based on fossil fuels and over-extraction of natural resources, according to neoliberalism. The special assumptions are that: 1) the consequences of climate change (according to Naomi Klein) are: increasing the risk of war and conflict due to scarce resources; the rise of the radical right and xenophobia towards minorities; eco-fascism; climate barbarism; climatic stresses (anxiety) and dislocation of the poorest; the failure of the free market; green colonialism, feedback loops; undeclared climate wars; a culture of boundless extortion; gig- and dig-economy, while: 2) methods of prevention (according to Klein) are: limiting the cult of shopping and consumption; spontaneous social and youth climate movements; the power of climate science; cooperation versus competition; participatory and energetic democracy; planning and regulation of the corporate sector; revision of free trade; managed transition; green jobs; taxation of CO₂, corporations, the rich; reduction of military budgets; elimination of fossil fuel subsidies; behavioral change (less use of fossil fuels and more care); a culture of agreement and care; transformation movement; green left; democratic eco-socialism. The scientific goals are: 1) description of climate changes, their causes and consequences; 2) understanding the causes of climate change and the socio-historical context of its occurrence; 3) causal explanation of climate change and 4) prediction of the impact of the consequences of climate change and ways to prevent it. The social goals are: expanding the fund of scientific knowledge about modern society and its problems in terms of environmental protection, and the promotion of democratic eco-social solutions and sustainable development. A combination of qualitative-quantitative methods (triangulation) was used, considering the qualitative nature of the assumptions and quantitative data of the secondary type, collected from (supra)national research sources (scientific journals, organizations, institutions, etc.). In addition to analysis, synthesis, deduction and induction, statistical (through secondary data) and historical-comparative methods, as well as case studies, were used. Results are achieved goals.*

Keywords: *(sustainable) consumerism; climate change; ecological deviations*

⁴⁵³ dusanka.slijepcevic@fpn.unibl.org